

Гудкова Анастасія,

*аспірант кафедри соціології та психології навчально-наукового інституту №5,
Харківський національний університет внутрішніх справ*

Пономаренко Яна,

*доцент кафедри соціології та психології,
Харківський національний університет внутрішніх справ*

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ

Сучасні умови діяльності працівників сектору безпеки, зокрема в умовах збройної агресії проти України, актуалізують необхідність глибшого розуміння ціннісних орієнтацій, що формують професійну ідентичність правоохоронців. Особливої уваги заслуговує дослідження аксіологічного профілю осіб, які мають бойовий досвід, у порівнянні з тими, хто його не має. Такий підхід дозволяє виявити потенційні відмінності у ставленні до професійних обов'язків, моральних дилем, а також у стилі прийняття рішень у складних і ризикованих ситуаціях.

У мирний період ціннісні орієнтації правоохоронців зосереджені переважно навколо понять законності, стабільності, соціального порядку, гуманізму та служіння суспільству. Натомість в умовах бойових дій або участі в бойових операціях відбувається переакцентування на безпеку, лояльність до колективу, дисципліну, готовність до самопожертви та виживання. Поліцейські з бойовим досвідом демонструють вищу інтеграцію екзистенційних цінностей, зокрема цінності життя, особистої гідності, братерства. Це часто супроводжується зміщенням фокусу з формальних норм на моральну рефлексію, що має яскраво виражене ціннісне забарвлення.

У структурі професійної ідентичності працівників поліції аксіологічна складова відіграє ключову роль, оскільки саме цінності зумовлюють стиль ухвалення рішень, ставлення до професійних викликів і рівень залученості до служби. Особливої ваги набуває дослідження ціннісної структури особистості поліцейського з урахуванням його бойового досвіду як чинника, що трансформує не лише поведінкові моделі, а й внутрішній смисловий простір професійної діяльності [1].

Цінності є не лише орієнтирами особистісного вибору, а й інструментами регуляції поведінки в межах професійної спільноти. Для представників правоохоронної сфери вони становлять основу службової етики, взаємодії з громадянами, реагування на кризові виклики. У цьому контексті доцільним є звернення до концепцій ціннісних систем, зокрема моделей Ш. Шварца,

М. Рокіча, а також до досліджень, що висвітлюють вплив екстремального досвіду на трансформацію особистісної структури.

У поліцейських, які брали участь у бойових діях, можна спостерігати зміщення акцентів із традиційних інституційних цінностей на більш індивідуалізовані або екзистенційні. Зростає значення таких категорій, як гідність, сміливість, жертвовність, відповідальність перед побратимами, натомість дещо знижується орієнтація на ієрархію, підпорядкування та формалізовану дисципліну. Такі зміни впливають не лише на характер службових взаємин, а й на здатність працівника до рефлексії, моральної саморегуляції та ефективного прийняття рішень у динамічному середовищі.

Натомість, правоохоронці без бойового досвіду частіше демонструють орієнтацію на стабільність, законність, чітке дотримання норм і регламентів. У структурі їхніх цінностей виразніше проявляється потреба в безпеці, соціальному визнанні та професійному зростанні через інституційну підтримку. Це розмежування не є жорстким чи абсолютним, однак вказує на існування психологічних відмінностей, які слід враховувати у процесі професійного навчання, атестації, формування команд та реалізації кризових втручань.

Бойовий досвід має потенціал змінювати ціннісну ієрархію особистості. За даними окремих емпіричних досліджень, у працівників із бойовим минулим частіше фіксується посилення гуманістичних орієнтацій – співчуття, готовності допомагати, терпимості до невизначеності. Водночас можлива поява більш жорстких суджень, зниження довіри до цивільного населення або до державних інституцій [2]. Це підкреслює потребу в розвитку критичного мислення, підтримці аксіологічного балансу через рефлексивні практики, супервізію та дотримання етичних стандартів.

Варто наголосити, що аксіологічна структура особистості не є сталою – вона зазнає змін під впливом досвіду, професійного середовища та соціального контексту. В умовах воєнного стану, коли поліцейські нерідко виконують завдання поза межами звичних службових процедур, актуалізується потреба в гнучких, але водночас стійких моральних орієнтирах. У цьому контексті цінності виступають ресурсом: вони надають смислове наповнення діяльності, підвищують витривалість до стресу та зміцнюють внутрішню узгодженість особистості.

У межах моделі особистісно-професійної здійсненності правоохоронця, запропонованої Я. Пономаренко, цінності відіграють роль не лише поведінкових орієнтирів, а й джерела смислу, що забезпечує узгодженість між внутрішніми переконаннями та зовнішніми професійними вимогами. Урахування бойового досвіду в цьому вимірі дозволяє формувати адаптивні, гнучкі та екзистенційно осмислені стратегії професійного розвитку в умовах тривалих суспільних і безпекових криз [3].

З погляду професійної психології, ціннісні розбіжності між правоохоронцями з бойовим досвідом і без нього не слід розглядати як чинник деструкції або поляризації. Навпаки, вони можуть стати основою для формування взаємодоповнювальних ролей у колективі, збагачення професійного середовища завдяки множинності точок зору. Ефективне функціонування такої моделі можливе за умови відкритості до досвіду іншого, діалогу та наявності спільного ціннісного ядра – таких понять, як справедливість, честь, служіння, людяність.

Різниця в бойовому досвіді зумовлює формування специфічних аксіологічних профілів, що впливають на якість комунікації, рівень професійної ідентифікації та стратегії подолання стресу. Зокрема, поліцейські з активним бойовим минулим частіше покладаються на внутрішні ресурси – цінності сили духу, витривалості, лояльності до побратимів. Натомість працівники без бойового досвіду більше орієнтовані на інституційну стабільність, дотримання процедур і етичних норм.

Аксіологічний аналіз дозволяє не лише виявляти відмінності, а й вибудовувати містки для ціннісного діалогу між різними групами правоохоронців. Саме цей діалог є передумовою злагодженої командної взаємодії, зниження внутрішньої напруги та формування спільної ідентичності, що ґрунтується на повазі до досвіду, єдності цілей і готовності до взаємної підтримки.

Підсумовуючи, слід зазначити: формування професійної ідентичності правоохоронця в умовах війни нерозривно пов'язане з його ціннісною системою. Саме через аксіологічні маркери ми можемо зрозуміти, якою мірою працівник здатен не лише ефективно діяти, а й зберігати моральну сталість, людське обличчя та професійну цілісність. Подальші дослідження в цій галузі мають бути спрямовані на розробку аксіологічних профілів, що дозволять здійснювати цілеспрямовану психологічну підготовку, супровід і розвиток персоналу правоохоронних органів України.

Список використаних джерел:

1. Посохова Я.С. Психологічні особливості професійно-правової ідентичності правоохоронців (на прикладі поліцейських підрозділів України): дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06/ МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 232 с.

2. Колесніченко О.С. Факторна структура стійкості до бойової психологічної травматизації у правоохоронців стійкого типу з різним рівнем травматичності бойового досвіду. *Психологічний часопис*. 2019. №1. С.47-61.

3. Ponomarenko Ya.S. The semantic content of the values of police officers with different levels of personal and professional fulfilment. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series «Pedagogy and Psychology»*. 2022. №8(1). P. 31-37.